

Intelligentsia on se intellektuellien luokka, joka kykenee tekemään kulttuurillisia erotteluja ja ottamaan poliittisen aloitteen. Intellektuelli, “älykkö”, on henkilö, jolla on tietoa ja kyky järkeillä ja ajatella. Nämä tiedot ja kyvyt ovat kasattuja voimavaroja, joiden merkityksestä käydään kamppailua. Minkätyyppinen tieto on olennaista? Minkälainen järkeily ja ajattelu on relevanttia?

1990-luvun intelligentsiaan on tuonut lisäväriä humanistinen suuntaus, jossa ajattelun ja toiminnan voimavaroja etsitään vuosisadan alusta. **Perti Joenniemi** on artikkelissaan *Suomen kaksinaisuusluonne: Herderin vai Hegelin maa* esittänyt, että Suomi-projektin peruslähtökohdina ovat toimineet herderiläiset ja hegeliläiset “lataukset”. Autonomian aikana Suomi seurasi **Herderin** oppeja: Suomi ei ollut lähtökohdiltaan *Reich* eikä *Land*, vaan ennen kaikkea *Nation*, kansakunta. **Hegelin** mukaan kansa toteuttaa perimmäistä tarkoitustaan muodostamalla valtion. Suomi oli puhtaasti hegeliläinen projekti maailmansotien välisen ajan. Toisen maailmansodan jälkeisessä kulttuurissa on molempia elementtejä. Nyt tulevaisuus voidaan nähdä menneisyytenä: Suomen kansa on luopumassa valtiosta.

Myös “nuorsuomalaiset” **Jaakko Tapaninen, Janne Jutila,** ja **Risto E.J. Penttilä**

hakevat ajattelun ja toiminnan voimavaroja vuosisadan vaihteesta — nuorsuomalaisuudesta siten kuin he sen ymmärtävät. Heidän tehtävänä on Suomen ja suomalaisuuden määrittäminen. Kirjan *Ultimatum isänmaalle* kirjoittajien mielestä ongelmana on, että valtio ja kansakunta on samaistettu toisiinsa “jo kauan”. He haluavat määritellä suomalaisuuden uudelleen, yksilön vapauden ja vastuun kautta. Tilaa valtiolle jää sen verran, että tulevaisuudessakin saadaan ylläpidettyä jonkinlaista “turvaverkkoa” niille, jotka eivät pärjää kapitalistisen markkinatalouden kilpailussa.

Aatehistorian valikoivaa tulkintaa

Sekä Joenniemi että “nuorsuomalaiset” tulkitsevat aatehistoriaa valikoivasti. Joenniemen tapauksessa Herderin ja Hegelin vastakkainasettelu on otettu **Habermasilta**, joka keskustelee näistä ajattelijoina kokonaan toisessa yhteydessä. Joenniemi ei viittaa suoraan Herderiin tai laajempaan Herder-keskusteluun, eikä edes väitä kenenkään suomalaisen nimenomaisesti nojanneen Herderiin. Pikemminkin Joenniemi vain käyttää Herderiä nimilappuna yksinkertaistetulle kulttuurisuomalaisuudelle.

Herder oli toki lähes pasifistinen ajattelija, joka vastusti paitsi valtioiden väkivaltakoneistoja niin myöskin kolonialismia. Silti valtiomyönteisyyden tulkitseminen yksinomaan Hegelin kautta — ja Herderin vastaisuutena — unohtaa kaikki muut valtiokäsitykset. Demo-

kratiasta, kapitalistisen talouden kontrolloinnista, tai kollektiivisten voimavarojen tuottamisesta ja jakamisesta ei sanota sanaakaan. Joenniemen dikotomisessa vastakkainasettelussa herderiläisyys on etuoikeutettu puoli ja ymmärretään yksinomaan yleisenä valtionvastaisuutena. Vaikka Joenniemi ei sitä ääneen sanokaan, on näin ymmärretyn herderiläisyyden etuoikeuttaminen yhteensopiva uusliberalististen reformien — joiden tavoitteena on “vapaiden” markkinoiden alan laajentaminen ja syventäminen — kanssa.

Myös Penttilän, Tapanisen ja Jutilan vastakkainasettelut ovat aatehistoriallisesti hämähäisiä. *Ultimatum Isänmaalle* kirjan perustava vastakkainasettelu on yksilön ja valtion välillä. Tämä vastakkainasettelu on selvä sekä sisä- että ulkopoliittikan erittelyssä. Kaikki muut paitsi nuorsuomalaiset — siis vasemmisto ja vanhasuomalaiset — ovat yksilön alistamisen asiassa; vain nuorsuomalaiset ovat selkeästi yksilökeskeisen ‘lännen’ kannal-

la. Näissä vastakkainasetteluissa sotketaan keskenään kylmän sodan läntinen identiteetti, 20- ja 30-lukujen valtiollinen politiikka, ja nuorsuomalaisen puolueen aatemaailma, jotka kaikki ymmärretään hyviksi asioiksi. Pahaa on valtiokeskeisyys, joka tässä tulkinnassa oli erityisen voimakasta Kekkonen kaudella.

Mikä mielenkiintoisinta, vuosisadan alussa demokratiaa

ajaneet nuorsuomalaiset liberalistit sijoittivat itsensä kuitenkin usein vasemmistoon. Hajanaisista nuorsuomalaisista siirtyi helposti kannattajia sosialisteihin ja tolstoilaisiin anarkisteihin. “Nuorsuomalaisuuden” määrittäminen pelkäksi yksilökeskeisyydeksi on harhaanjohtavaa. Jotta yksioikoisista vastakkainasetteluista päästäisiin, on tarpeen muistuttaa sadan vuoden takaisen nuorsuomalaisuuden kytkennöistä vasemmistoon, hälventää ja sekoittaa näitä äärimmillään yksinkertaistettuja kuvioita. Se ei kuitenkaan yksin riitä. Tarvitaan myös toisenlaista näkökulmaa, vaihtoehtosten tulkintamahdollisuuksien esittelyä.

Vasemmistolainen vaihtoehto: “vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus”

Vasemmisto voidaan ymmärtää sitoumuksena edistää radikaalia projektia, siis pyrkimyksenä luoda sellaisia institutionaalisia järjestelyjä, jotka kykenevät paremmin vapauttamaan käytännölliset ja intohimoiset suhteemme ennaltamäärätyistä ja vastaanhangoittelevista sosiaalisen työnjaon ja hierarkian rakenteista. Radikaali projekti ei ole yksilö- tai valtiokeskeinen *a priori*. Pikemminkin sen yleisenä tavoitteena on yhteiskunnallisissa suhteissa olevien persoonien tekeminen kykenevämmiksi toimimaan ja muokkaamaan suhteitaan, avaamaan uusia olemisen ja toiminnan mahdollisuuksia.

Myöhäismodernina aikana vasemmiston slogania

PALUU VUOSISADAN VAIHTEESEEN?

Heikki Patomäki

“vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus” ei enää voi — eikä pidä — sotkea mihinkään tiettyyn utooppiseen yhteiskuntamalliin. Se on nimenomaan projekti, joka saa erilaisia muotoja erilaisissa konteksteissa. Tällaisen projektin kannattaja voi hyvin myös ymmärtää niitä huolenaiheita, joita Joenniemiellä ja “nuorsuomalaisilla” 1990-luvun Suomessa on. Yhtäältä sosialidemokraattisella hyvinvointivalttiolla ja Kekkonen-linjalla on ollut tarkoittamattomia sivuvaikutuksia. Toisaalta Euroopan integraatio ja kapitalistisen maailmantalouden globalisaatio ovat vähentäneet kansallisvaltioiden liikkumatilaa ja hallitusten parlamentaarista vastuuta. Valtiokeskeiset vasemmistoprojektit ovat selvästi joutuneet vaikeuksiin. Joenniemen ja “nuorsuomalaisen” johtopäätös tilanteesta on kuitenkin väärä.

Kuinka radikaalia projektia sitten voitaisiin edistää 1990-luvun Suomessa ja Euroopassa? Markkinoiden alan ja kaiken hyödykkeistämisen sijasta tavoitteena pitäisi olla demokratian alan laajentaminen ja sen sisällön syventäminen. Poikkikansallistuneiden markkinoiden työnjako on suurelta osin lähes kaikkien persoonien vaikutusvallan ulkopuolella, samoin taloudellisten organisaatioiden hierarkiat. Vapautta ja veljeyttä voidaan edistää vain kyseenalaistamalla ‘yksityisen’ ja ‘julkisen’ jakoa, saattamalla nyt ‘yksityiseksi’ mää-

riteltyä suoran demokraattisen tahdonmuodostuksen piiriin. Toisaalta poikkikansallistuneessa maailmassa yhteiset, jaetut poliittiset huolet rikkovat yhä useammin kansallisvaltion rajoja. Monia asioita voidaan tehdä vain mikäli kyetään kuvittelemaan uusia poliittisen yhteisön muotoja ja sisältöjä ja toimimaan demokraattisesti niiden sisällä.

Valtioita ja ylikansallisia hallinnollisia organisaatioita tarvitaan paitsi kontrolloimaan ja ohjaamaan kapitalistista taloutta, niin myöskin kohdentamaan voimavaroja siten, että tasa-arvosta pidetään huolta. Kaupunginosien olosuhteiden jyrkkä eriytyminen; kouluttamattomat, väkivaltaisiin slummeihin poissuljetut ihmiset; tai maaseudulla vaeltelevat nälkäänäkevien laumat ovat osoitus radikaaliprojektin täydellisestä epäonnistumisesta — tai sen unohtamisesta. Joenniemen ja “nuorsuomalaisen” ottama riski piilee juuri tässä: tietoisesti rakennettujen vastakkainasettelujen taakse unohtuvat radikaalin projektin muut huolenaiheet kuin ne, jotka liittyvät valtiokeskeiseen nationalismiin ja repressioon. On muistettava intelligentsian vastuu. Jopa hiljaa ja vaatimattomasti esitetty nostalginen ajatus paluusta valtiottomaan kulta-aikaan voi saada meidät sulkemaan silmämme 2000-luvun alun ongelmilta ja mahdollisuuksilta.